

המזכירות הפדגוגית
הפיקוח על הוראת העברית

מדינת ישראל
משרד החינוך

המינהל הפדגוגי
האגף לחינוך יסודי

ממטרד למשאב

קוראים מידע על פארק המחזור חירייה

מבוא

במרכז היחידה – קידום אסטרטגיות להתמודדות עם קריאה והבנה של טקסט מידע ארוך.

המטרה של טקסט מידע היא להעביר מידע לאחרים באופן מדויק, בהיר ומובן. הנושאים שטקסט מידע עוסק בהם לקוחים מתחומים שונים, אבל כל הטקסטים המידעיים עוסקים בעובדות, בתופעות, ברעיונות, במושגים ובתהליכים: הם מציגים, מפרטים ומסבירים אותם ואת הקשרים ביניהם. בדרך-כלל בטקסטים כאלה אין הבעת דעה אישית, רצון, בקשה, דרישה או רגשות של הכותב. טקסט המידע נוטה לאובייקטיביות, אף כי יש לזכור שבכל כתיבה משתקפת במידה מסוימת עמדתו של הכותב. בדרך כלל, טקסט המידע עונה על שאלות אופייניות, כגון: מה זה? מה הרעיון? מה התופעה? איך זה מתהווה? איך זה פועל? ממה זה מורכב? מדוע זה כך? ממה זה נובע? (מתוך: עיין ערך: לשון, הבנה והבעה. שרה אבינון הוצאת מטח)

ביחידה זו אנחנו מפגישים את התלמידים עם טקסטים העוסקים באתר חירייה. אתר חירייה הפך ממפגע למשאב. מתל אשפה לפארק מיחזור, אשר בו פועלים תחנת מעבר לפסולת ומפעלי מיחזור, וכן מרכז לחינוך סביבתי שאליו מגיעים בכל שנה למעלה מ-100,000 מבקרים. ועוד באתר – ופארק אריאל שרון, ריאה ירוקה בת 8,000 דונמים.

הטקסט המרכזי שיפגשו התלמידים ביחידה זו התפרסם בכתב העת "עיניים", בגיליון המוקדש כולו לנושא "זבל". לשון הטקסט הזה אופיינית לטקסטים המופיעים בספרי לימוד ובכתבי עת לילדים: הטקסט עמוס, מניח שלקוראים יש ידע מוקדם שלא בהכרח קיים, יש בו שימוש בשמות ובמונחים בלתי מוכרים. ביחידה זו נדגים כיצד אפשר להתגבר על המכשולים האלה בדרך להבנת טקסט מסוג זה.

יעדים בחינוך לשוני

- הפעלת אסטרטגיות להתמודדות עם טקסט מידע ארוך, באמצעות הכרת כמה מאפיינים של טקסט מידע:
 - ניסוח בלשון עובדתית דחוסה ללא עודפות.
 - שימוש במילות קישור לציון יחסים לוגיים: כיוון, עוד, ובכל זאת.
 - אזכורים.
 - פסקת סיום מסכמת.

תיאור היחידה

יחידה זו כוללת כתבה שמספקת מידע ושמה "חירייה", שהתפרסמה בכתב העת "עיניים" בגיליון שהוקדש כולו לזבל (גיליון 135), וסרטון אנימציה באותו נושא ושמו "הר השינוי הגדול". הטקסט "חירייה" הוא הטקסט המרכזי להוראה. הסרטון נועד להרחיב את עולם הידע הנדרש לקריאת הטקסט.

סדר ההוראה המוצע ביחידה זו

1. צפייה בסרטון "הר השינוי הגדול" באדיבות איגוד ערים דן לתברואה, פארק המחזור חירייה, והמרכז לחינוך סביבתי "תוצרת חירייה".
2. קריאה של הטקסט "חירייה", מאת מרטין וייל (מתוך כתב העת "עיניים", גיליון 135).
3. לבחירת המורה: צפייה נוספת בסרטון "הר השינוי הגדול".

שיקולים בבחירת הנושא

השינוי הדרמטי שעבר אתר חירייה מעורר סקרנות ועניין. אפשר לראות את השינוי כחלק מתהליך שעוברים יותר ויותר מוסדות (כמו רשויות מקומיות, בתי ספר, וכן משפחות ויחידים) לפעילות למען שימור הסביבה. אזרחים בוגרים, בני נוער וילדים מתגייסים לאיסוף פסולת, מיונה והשלכתה למכלי המחזור. בכיתה ג התוודעו התלמידים לחינוך הסביבתי באמצעות יחידת האוגדן "שומרים על העולם". היחידה שלפנינו, "ממטרד למשאב", היא בבחינת המשכה התמטי. הטקסט מתאר את פארק חירייה, שמהווה היום דוגמה לשמירה על העולם ומשמש מוקד לפעילות חינוכית בכל הנוגע לאיכות הסביבה בכלל והמיחזור בפרט.

אפשר ללמד את היחידה בהקשר ליום כדור הארץ, או לשבוע שמירת הטבע בחודש שבט, או לקראת סיור בפארק חירייה.

שיקולים בבחירת הטקסט המרכזי: "חירייה" – מאת מרטין וייל / מתוך כתב העת 'עיניים' (גיליון 135)

הטקסט מתאר את ההיסטוריה של אתר חירייה ואת הבעיה שהוא יצר וסוקר הצעות של אמנים לבנייה ועיצוב של האתר לצורך שיקומו. הטקסט כולל אמירות כלליות על ההצעות של האמנים, לצד הסבר מפורט שכולל שרטוטים ואיורים של הצעות אחדות. כותב הטקסט, מרטין וייל, הוא מי שעמד בראש מהלכי השינוי של אתר חירייה, איש מעורב ובעל ידע רב בנושא.

הטקסט נבחר הן בגלל חשיבות תוכנו והן מכיוון שהקריאה בו מזמנת אסטרטגיות מגוונות, האופייניות (בחלקן) לטקסטים למטרות מידוע והסבר. הטקסט המופיע כאן הוא בלשון הכותב (בלי עיבוד) אך הוא אינו במלואו, השמטנו חלקים ממנו בגלל אורכו.

שיקולים בבחירת הסרטון "הר השינוי הגדול – חירייה"

סרטון האנימציה סוקר בקצרה ובדרך ידידותית את ההיסטוריה של אתר חירייה וממחיש את השינוי שחל באתר במהלך 20 השנים האחרונות. הסרטון זכה בפרס ראשון בעולם בתחרות מטעם האו"ם (בתחום פעילויות למען איכות הסביבה). הצפייה בסרטון עשויה לעזור בהבנת הרקע של הטקסט המרכזי ביחידה, רקע שנמסר בקיצור בטקסט אך "מקבל חיים" בסרטון.

מהלך ההוראה

5 הטקסט "חירייה"
9 הכנה לקריאת הטקסט (צפייה בסרטון)
10 קריאת הטקסט
10 אחרי קריאת הטקסט
10 בחינת הבעיה המרכזית העולה מן הטקסט
12 חלוקת הטקסט כאמצעי להבנה
13 אסטרטגיות לקריאה של טקסט מידע
14 זיהוי מילים נרדפות ואזכורים כמסייעים לקריאה (לבחירה)
16 פסקת הסיום
16 סיכום
16 צפייה חוזרת בסרטון (לבחירה)

© צילום: דובי טל, אלנטרוס צילום אוויר

חירייה / מרטין וייל

עד לפני כשישים שנה רוכז כל הזבל של אזור תל אביב בקרבת העיר יפו. באותן שנים אנשים יצרו הרבה פחות אשפה מהיום, ובכל זאת הפכה המזבלה העירונית ההיא למטרד של לכלוך וריחות רעים. לבקשתם של תושבי יפו הוחלט להעביר את אתר הפסולת לשטח שנמצא כשבעה קילומטרים מזרחה ליפו, סמוך למחלף מסובים של ימינו. עוד הוחלט להקים במקום מפעל למחזור אשפה, שבו יפרידו בין סוגי האשפה וייצרו דשן לחקלאות. המיזם נכשל מסיבות כלכליות, אבל משאיות הזבל של תל אביב המשיכו להגיע ולשפוך את האשפה באתר. עם השנים הצטרפו לתל אביב כל העיריות של דרום גוש דן, וכך הגיעו למקום מדי יום כשלושת אלפים טונות זבל, או במילים אחרות: כאלף משאיות זבל ביום.

השטח, שהיה פעם אזור של פרדסים ואפילו מעברה הייתה שם (מעברת מסובים), תפח לאט-לאט והתרומם לגובה. תושבי הסביבה פונו ויושבו במקומות אחרים בארץ, והר הזבל המשיך לגדול. במשך כארבעים שנה הגיע גובה ההר לשישים מטרים מעל פני הקרקע, ולשמונים מטרים מעל פני הים. אורכו השתרע על קילומטר כמעט, ורוחבו היה כארבע מאות וחמישים מטרים.

כיוון שבישראל כמעט חצי מהפסולת הביתית היא שאריות מזון, נמשכו לאתר עשרות אלפי ציפורים. הציפורים הפכו למטרד גם בגלל הרעש שהקימו, אך בעיקר משום שסיכנו את המטוסים הממריאים ונוחתים בנמל התעופה בן גוריון הסמוך. הר הזבל היה גם מקור לריחות רעים ולפליטה תמידית של גז מתאן רעיל. לאחר התלבטויות וויכוחים ארוכים נסגר האתר בשנת 1998, ומאז מועברת הפסולת מגוש דן לדרום הארץ.

ואז נשאלה השאלה: מה עושים עם הר זבל ענקי ששוכן במרכז המדינה ללא שימוש? קרן "ברכה", הקרן שיזמה את המאבק לשינוי באזור, שמה לה למטרה להפוך את הכיעור ליופי, להסב את האתר ממקום שלילי למוקד משיכה מעניין. הקרן פנתה לעשרים אמנים להציע רעיונות יצירתיים להבראה או ל"תיקון" של ההר, כלומר לשיקום ולניצול המקום בעתיד. האמנים לא קיבלו הנחיות א הגדרות מפורטות למשימה, כדי לא לשים גבולות לדמיונם. האמנים קיבלו הבטחה שהצעותיהם תוצגנה במוזאון חשוב בארץ.

האמנים שהוזמנו התלהבו מאוד ועבדו במסירות, ביסודיות ובהעמקה רבה. כפי שמצופה מאמנים, עבודותיהם שיקפו גישות שונות מאוד זו מזו. היו שהציעו להפוך את המקום לפארק טבע, ובו אגמים ויערות ומצפים; אחרים הציעו להקים פארק בעל אופי חקלאי, שתכליתו להיות מוזיאון חקלאי ולשמר את ייצוג הנופים החקלאיים האופייניים לארץ; היו אמנים שחלמו על פארק של מחזור, שיבטא את ההיבט החיובי של הטיפול בפסולת בניגוד לנעשה שם עד כה; אחרים חשבו שאסור לגעת בהר, ויש לתת לטבע לעשות את שלו עד שההר יתכסה בצמחים ואנשים יוכלו לטייל בו.

חלק גדול מההצעות היו אוטופיות, כלומר היה ידוע מראש שאי אפשר להגשים אותן. כך, לדוגמה, היו אמנים שהציעו להקים שני פארקים: פארק אחד יבטא את הפן השלילי והפסול של הזבל, והפארק השני יבטא את היופי שאפשר להפיק מהזבל. אמן אחר הציע לבנות כפר

אקולוגי, שיהיו בו מגורים ופעילות חקלאית, ורכבת עילית הנעה על קורה (מונוֹרֵייל) תסיע מבקרים לראש ההר.

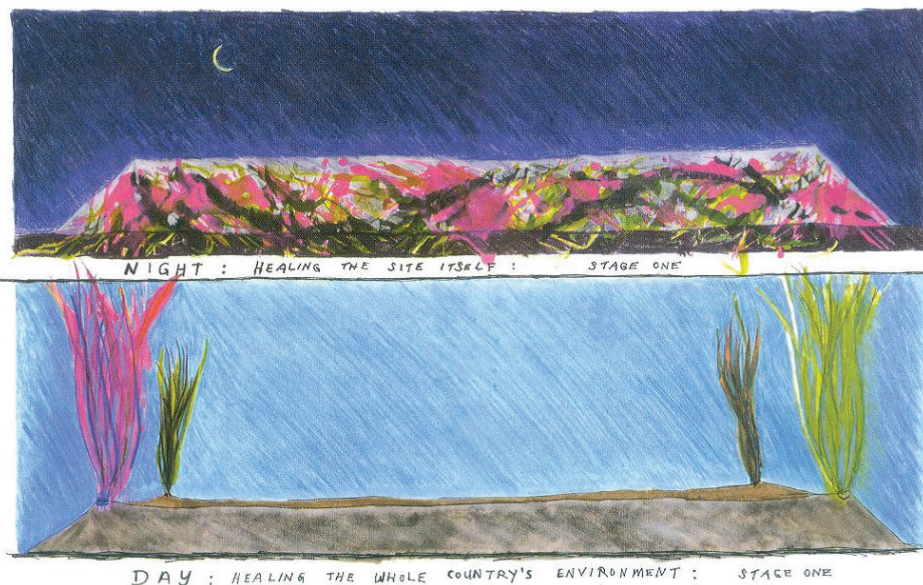
רבים העלו רעיונות הקשורים לשיפור איכות הסביבה. היו הצעות להפוך את המקום לספינת הדגל של ארגונים סביבתיים ולמרכז של חשיבה על נושאים כמו 'מהי סביבה' ו'מהי המהות של הזבל'. למשל, האמן אביטל גבע הציע לבנות על פסגת ההר בית ספר לזבל. גבע הסביר שכיום לומדים בבתי הספר מגוון רב של מקצועות, ולכן יש גם מקום ללמוד על ההיבטים של הפסולת והזבל: על הפן הפיזי, הכימי והאמנותי ועל הפן של האנרגיה.

אמנית יוצאת דופן בקבוצה הייתה האמריקנית היהודייה מריל לדרמן יוקלס. יוקלס היא אמנית הבית של מחלקת התברואה בעיריית ניו יורק. כלומר, היא יוצרת אמנות במסגרת המחלקה. הפסולת נותנת לה השראה ליצור, ורוב חייה היא מסתובבת באתרי זבל.

הצעתה הורכבה מתוכנית אחת לשעות היום ומתוכנית אחרת ללילה. היא הציעה שביום יפעלו באתר ארבע מזרקות של נוזלים צבעוניים, והצבעים ישקפו את מצב איכות הסביבה בארץ. לדוגמה, כאשר מצב איכות הסביבה יהיה טוב, הנוזל יראה ירוק, וכאשר המצב יהיה רע, הוא יהיה אדום.

כך הפכו המזרקות למחווונים, כלומר למכשירי מדידה שגם יציגו את תוצאות המדידות. יוקלס הציעה לבנות בפסגת ההר שולחן ענקי, שאורכו 200 מטרים, כדי שאנשים שיבואו לשם לעשות פיקניקים ישבו סביב השולחן ויתווכחו על מצב הסביבה בארץ. לעומת זאת, בלילה ההר נראה לה כגולם או כדרקון ישן, יצור מסוכן הפולט גזים רעילים. היא הציעה שבשעות החשיכה יקרינו על דפנות ההר דימויים מעניינים מתוך ההיסטוריה של מדינת ישראל, שירים של משוררים ותמונות אחרות צבעוניות, יפות וחיות.

© כל הזכויות שמורות לאמנית

הצעת האמנית מריל לדרמן יוקלס: 'דיות - אדמה חיה ונושמת'. ביום יפעלו באתר ארבע מזרקות של נוזלים צבעוניים, שישקפו את מצב איכות הסביבה בארץ. בלילה יקרינו על דופנות ההר דימויים מעניינים מתוך ההיסטוריה של מדינת ישראל.

בסופו של דבר לא יכלו האמנים להוציא את תוכניותיהם אל הפועל בגלל הבעיות ההנדסיות המסובכות שיש בהן, בגלל בעיות בטיחות, בגלל הגזים הנפלטים מהזבל התוסס בלב ההר, בגלל בעיות הידרולוגיות (הקשורות למים), ועוד. אבל המאמצים שהם השקיעו לא היו לשווא, בעיקר משום שבעזרתם הצלחנו לשנות את העמדה של הקהל הרחב ושל הגורמים במדינה כלפי אתר חירייה, ורבים התחילו לראות בו מקום מיוחד במינו. גם הרעיונות שהם העלו לא הלכו לאיבוד: רבות מהצעותיהם הקשורות למחזור, לחינוך, לטיפוח הסביבה ולשיתוף הקהילה כבר מיושמות, ורבות עוד יותר יבואו לידי ביטוי בשנים הבאות.

חלק מן הכתבה שהתפרסמה בכתב העת "עיניים", גיליון 135, נובמבר 2011.

© כל הזכויות שמורות למחבר ול"עיניים".

הכנה לקריאת הטקסט – צפייה בסרטון

לפני קריאת הטקסט אנחנו מציעים פעילות מטרימה: בירור מידע על הנושא שבו עוסק הטקסט (חירייה) באמצעות צפייה בסרטון. כדאי להסביר לתלמידים שלקראת קריאה של טקסטים מידעיים בנושאים שאיננו מצויים בהם כדאי להקדים ולאסוף מידע כי בהרבה מקרים הטקסטים האלה מניחים שיש לנו ידע מוקדם שאולי אין לנו באמת. הרחבת הידע בנושא החדש מקלה את ההבנה של הטקסט שעומדים לקרוא.

במליאה

- מסבירים שאנחנו עומדים לקרוא טקסט מידע על חירייה שהתפרסם בגיליון של כתב העת "עיניים".
- שואלים את התלמידים מה הם יודעים על חירייה? האם שמעו על המקום או ביקרו בו? אם יש תלמידים שביקרו באתר הם מוזמנים לשתף בחוויות שלהם מהביקור.
- מסבירים לתלמידים שכדי לקבל מידע על מה שקרה בחירייה במהלך השנים האחרונות, נצפה בסרטון "הר השינוי הגדול" ביוטיוב (יש גרסה באנגלית וגרסה בעברית).

הערה דיזקטית: בסרטון הקצר (כשתי דקות) יש מגוון רחב של אמצעים חזותיים ושמיעתיים וקשה לדלות ממנו את הרקע לטקסט שיקראו בהמשך מצפייה אחת בלבד. לכן אנו מציעים שני מהלכי צפייה ברצף: צפייה ראשונה לשם התרשמות ראשונית, ומיד אחריה צפייה נוספת, המלווה במשימת צפייה.

במליאה

- צופים יחד בסרטון.
- משוחחים: מה נראה מפתיע, חשוב (מרכזי), מעניין במיוחד במידע שמציג הסרטון.
- צופים בסרטון פעם שנייה כדי לענות על השאלה: למה הסרטון נקרא "הר השינוי הגדול"?

בזוגות

- כותבים מה היה באתר חירייה פעם ומה יש בו היום (אפשר להכין טבלה).
- עונים בכתב על השאלה: מדוע הסרטון נקרא "הר השינוי הגדול"?
- כותבים שאלות שהתעוררו עקב הצפייה, לדוגמה:
 - מה זה "האזור הזה"? איפה זה נמצא?
 - למה הגזים הנפלטים מההר מסוכנים?
 - למה הציפורים מסוכנות?
 - מי החליט לסגור את האתר?
 - לאן מעבירים את הזבל עכשיו?

קריאת הטקסט

אנו מציעים להתחיל מקריאה עצמאית של הטקסט. כדי לסייע לתלמידים למקד את הקריאה ולזהות את העניין המרכזי בטקסט, עלינו לנסח שאלה לקראת הקריאה.

כיוון שהתלמידים צפו בסרטון על חירייה, ואף העלו שאלות שהתעוררו עקב הצפייה, מומלץ אף להזמין לחפש תשובות לשאלות בטקסט שיקראו.

יחד עם זאת, הקריאה הראשונה של הטקסט תעורר גם תגובות חופשיות, שאינן מתייחסות בהכרח למרכיב זה או אחר של הטקסט. בקריאה זו התלמידים יוכלו להתחבר אל מה שראו בסרטון ולקבל מידע חדש.

- קוראים את הטקסט ומחפשים תשובות לשאלות שעלו בעקבות הסרטון (עמ' 9).

אחרי קריאת הטקסט

במליאה

- מבקשים מן התלמידים להגיב באופן חופשי (מה עניין אותם? מה הרשים אותם? מה לא היה ברור? מה הקריאה חידשה להם? האם קיבלו תשובות לשאלות שהתעוררו עקב הצפייה בסרטון? היכן נמצאות התשובות בטקסט? מה למדו מן הטקסט?...)

בחינת הבעיה המרכזית העולה מן הטקסט

בדרך כלל בכתבה, גם זו המציגה מידע, יש בעיה, נושא או רעיון, שסביבם בנוי הטקסט (הבעיה המוצגת בטקסט זה מובעת בשורה: "ואז נשאלה השאלה, מה עושים עם הר זבל ענקי ששוכן במרכז המדינה ללא שימוש"). לעתים הבעיה, הנושא או הרעיון מוצגים באופן גלוי, ולעתים באופן סמוי. הזיהוי שלהם תורם להבנה של הטקסט, כיוון שחלק גדול מן הטקסט בנוי סביבם ובא לענות עליהם, להציג להם פתרונות. ברגע שהקורא מבין את השאלה המונחת בבסיס הטקסט הוא בורר, מארגן וממקד לעצמו את הפרטים העיקריים בטקסט. זיהוי הבעיה נשען על ההקשר התוכני ולעתים גם על מבנים לשוניים, לדוגמה: לפני הצגת הבעיה מופיע ההיגד: "ואז נשאלה השאלה..." המילה 'ואז' מקשרת בין תיאור המצב להצגת הבעיה.

בקבוצות

- מאתרים את הבעיה המרכזית שמעלה וייל בטקסט ("ואז נשאלה השאלה, מה עושים עם הר זבל ענקי ששוכן במרכז המדינה ללא שימוש...").
- משלימים בכתב את המשפט: 'הבעיה המרכזית שמעלה הטקסט היא...'

במליאה

- נציגי הקבוצות קוראים את הבעיה שניסחו, ומסבירים איך הגיעו בקבוצה למסקנה שזו הבעיה.
- מדגישים את תפקידה הלשוני של המילה 'ואז' כמקשרת בין תיאור המצב להצגת הבעיה.
- משחזרים יחד את המידע בטקסט (השחזור ייעשה מן המצב המתואר בסוף הטקסט למצב בעבר).
- אפשר להמחיש את הבעיה בעזרת עיגולים:
 - מציירים ריבוע כותבים בתוכו 'דרום הארץ' ואומרים: 'מעבירים את הפסולת של גוש דן לדרום.'
 - מציירים עיגול כותבים בתוכו 'חירייה' - הר זבל ללא שימוש' ואומרים: זהו המצב עכשיו בחירייה על פי הטקסט
 - מציירים עיגול נוסף, ושואלים: 'מה היה לפני כן?' (מצביעים על העיגול של חירייה, שהולך וגדל)
 - שואלים: 'מה היה פעם/בהתחלה?' (אפשר להמחיש ע"י ציור עיגול של המזבלה ביפן)
 - מבררים מה הבעיה עם "הר זבל ענקי ללא שימוש"? מזכירים להם שהם יכולים לענות לפי הסרטון. (על פי הסרטון: ריחות רעים, פליטת גזים רעילים, ציפורים המפריעות למטוסים)
- דנים: האם/באיזה אופן תורם הזיהוי של הבעיה להבנת הטקסט?

חלוקת הטקסט כאמצעי להבנה

החלוקה של הטקסט לחלקים עשויה לתרום להבנת הטקסט - היא מצביעה על נושאים שונים בטקסט ומסייעת בראיית הרצף של הטקסט.

לשם מתן כותרת משנה לכל חלק יש לערוך הכללה. יצירת הכללה ממקדת את הקוראים בעניין המרכזי באותו החלק, ובכך מסייעת גם בהבנה הכוללת של הטקסט.

אפשר לחלק את הטקסט הזה בכמה דרכים. נציג פה שתיים מרכזיות:

- חלוקה לשני חלקים: החלק הראשון - מתחילת הטקסט ועד סוף הפסקה השלישית (ההיסטוריה של אתר חירייה). החלק השני - מתחילת הפסקה הרביעית ועד סוף הטקסט (ההצעות של האמנים והמידע על מה שעלה בגורלן).
- חלוקה לשלושה חלקים: החלק הראשון - מתחילת הטקסט ועד סוף הפסקה השלישית (ההיסטוריה של אתר חירייה), החלק השני - משם ועד סוף הפסקה השביעית (ההצעות של האמנים), החלק השלישי - משם ועד סוף הטקסט (סיכום).

במליאה

- מסבירים לתלמידים שבמטרה למקד את הנושאים השונים בטקסט ולעקוב אחרי הרצף שלו, עליהם לחלק את הטקסט לחלקים עפ"י הנושאים השונים שהם מוצאים בו, ולתת כותרת משנה לכל חלק. כותרות המשנה הן למעשה הכללות שהילדים יוצרים למה שכתוב בחלקים השונים, הן מכריזות בכמה מילים מה הנושא של החלק שיבוא מתחתן.

בקבוצות

- התלמידים מחלקים את הטקסט לחלקים, עפ"י הנושאים השונים שהם רואים בטקסט, מנמקים את החלוקה ומציעים כותרת משנה לכל חלק שקבעו.

במליאה

- הקבוצות מציגות את ההצעות שלהן לחלוקת הטקסט ומנמקות.

הערה דיזקטית: אם הקבוצות לא יציעו כמה חלופות לחלוקת הטקסט, כדאי להציג להם חלופה נוספת, ולו רק כדי להציג פרשנות אחרת.

- רושמים את כותרות המשנה שנתנו הקבוצות לחלקים השונים ובוחנים אם הן באמת מכלילות. בהחלט רצוי להגיד שיכולים להיות ניסוחים שונים לאותה הכללה, ואם הכותרת אכן מכלילה את מה שנאמר בקטע - הרי היא טובה ומתאימה.
- שואלים: כיצד החלוקה לחלקים מסייעת לקריאה? כיצד מתן שם לחלקים יכול לסייע?
- משוחחים: איזו חלוקה מקלה עלי ומדוע (כל לומד והדרך שלו). השיחה הזאת לא תביא בהכרח למסקנות חד משמעיות, אבל עצם המחשבה על כך תתרום להבנה בקריאת טקסטים בהמשך.

אסטרטגיות לקריאה של טקסט מידע

בד"כ טקסט מידע הוא טקסט דחוס, כלומר הרבה משפטים בטקסט מביאים הרבה מידע חדש, ללא פירוט או הסבר שיקלו על הקורא. חוסר העודפות מאלץ את הקורא להשלים בעצמו פערי מידע שנוצרים במהלך הקריאה. בנוסף לכך, במקרים רבים הטקסט כולל מספר רב של מונחים, שמות מקומות, אנשים, וכן מבנים לשוניים אופייניים לטקסט מידע שיוצרים דחיסות, כמו: אזכורים, כינויים חבורים, פעלים המופיעים בסביל או בלשון סתמי.

אנו מציעים כאן הוראת אסטרטגיה של קריאה 'מפרקת' של טקסט מידע דחוס: לפרק את הפסקה למשפטים, לקרוא כל משפט בנפרד תוך מתן תשומת לב לנקודה כסמן לציון סוף המשפט. אף שזהו סימן הפיסוק הבסיסי ביותר, מסתבר שתלמידים מתקשים להבין את המשמעות של סימן פיסוק זה (עפ"י פרופ' דורית רביד) ולהתמודד עם הקשיים שכל משפט מזמן.

בפסקה שעליה נדגים את האסטרטגיה בחרנו להתייחס לשלושה היבטים בטקסט - מונחים לא ברורים, מילות קישור ואזכורים - ולהדגים את הטיפול בהם במהלך הקריאה.

אחרי התייחסות להיבטים אלו, יש לנסח את המידע העיקרי בפסקה ולקשור אותו אל המשפטים/ים שלפניו. בדרך זו נוכל לבדוק שאנחנו קושרים את המידע החדש אל המידע הקודם בטקסט, וביחד יוצרים רצף של הבנה כוללת.

בפעילות הבאה נקרא את הפסקה הראשונה בטקסט, כדי להדגים את אופן הפעולה המוצע.

כשמדובר בפסקה ראשונה בטקסט, הקושי מתעצם, כיוון שאין לקורא אפשרות לחזור אחורנית אל פסקות קודמות ולמצוא מידע קודם שאליו אפשר לקשר את המידע החדש. בפסקה זו כדאי לשים לב למילות הקישור, למילים הקשורות לזמן, ולחזרות לקסיקליות (יודגם בהמשך).

במליאה

- קוראים יחד את המשפט הראשון (עד לפני כשישים שנה רוכז כל הזבל של אזור תל אביב בקרבת העיר יפו.), מבררים שכל המילים ברורות והתוכן ברור.
- קוראים יחד את המשפט השני (באותן שנים אנשים יצרו הרבה פחות אשפה מהיום, ובכל זאת הפכה המזבלה העירונית ההיא למטרד של לכלוך וריחות רעים.), ומבררים: מה הכוונה ב'אותן שנים', לאילו שנים מתכוון הכותב? (כדי לענות, חוזרים אל המשפט הראשון: 'עד לפני כשישים שנה'. כלומר, הכוונה היא לשנים שהיו לפני יותר משישים שנה.
- שואלים: מה זאת מזבלה? מי זו 'המזבלה העירונית ההיא'? המילה 'ההיא' רומזת למזבלה שכבר הוזכרה, אבל אין במשפט הראשון מילה כזו. יחד עם זאת, מדובר במשפט הראשון במקום שבו 'רוכז כל הזבל של אזור תל אביב', ואפשר לכן להסיק שזו המזבלה שעליה

מדברים במשפט השני. ההסקה כאן היא גם הגיונית וגם לשונית (מילה מאותה משפחת מילים, מאותו שורש: מזבלה - זבל).

- שואלים: כמה חלקים יש במשפט? מה הקשר בין שני המשפטים (מילות הקישור 'בכל זאת' רומזות לניגוד - למרות הכמויות הפחותות של הזבל המזבלה הפכה למטרד)? אילו מילים אחרות היה אפשר להגיד כדי לבטא את הניגוד הזה (למרות זאת, אף על פי...)?

בזוגות

- קוראים את המשפט השלישי ופועלים באותן דרכים שבהן השתמשו בקריאה של המשפטים הקודמים: מבררים מילים לא מוכרות (למשל: מהו 'אתר הפסולת'?), מנסחים את המשפט במילים אחרות (משלהם או מתוך הטקסט). מכיוון שעובדים בזוגות הרי שהניסוח ייעשה תחילה במשותף בעל פה, ואחר כך כל אחד מבני הזוג יכתוב במחברת. קושרים את המידע למשפטים הקודמים.

הערה זיידקטית: אפשר להמשיך את הפעילות באופן דומה עד לסוף הפסקה, בשילוב של פעילות בזוגות ובמליאה. אבל אם אפשר להתרשם שאופן הפעולה הזה מובן לתלמידים, מוצע להפסיק את הפעילות בשלב הזה.

במליאה

- מנסחים יחד "המלצות לפעולה" המיועדות לקריאה של קטעים קשים/מורכבים בטקסט. פעולת הניסוח תכלול תהליך רפלקטיבי על מה שהתלמידים עשו במהלך העבודה שלהם. הם יכולים להעלות את התובנות שלהם מהמהלך הזה ולהציע, למשל: כדאי לקרוא עם חבר, כדאי להתעכב על מילים לא ברורות ולנסות לברר מה משמעותן, כדאי להתעכב על חלקים במשפט שמראים קשר מסוים ביניהם (כמו 'בכל זאת').

זיהוי מילים נרדפות ואזכורים כמסייעים לקריאה

לשיקול דעתה של המורה

"לעתים קיימת שאיפה להימנע מחזרות לקסיקליות ולהשתמש באוצר מילים מגוון ובמילים נרדפות. גיוון כזה יכול להועיל לקורא, כשמילה אחת אינה ברורה לו, והאחרת מסייעת לו להפיק משמעות. אולם השימוש במונחים שונים לציון אותו מאוזכר עשוי להיות דווקא גורם מעכב ומכשיל, גורם שאינו מקדם את ההבנה אלא מפריע לה".

ע"פ כהן, א' ולבנת, ז' (2011). שפת המקצועות: ידע לשוני וביטוי במקצועות לימוד שונים בחטיבת הביניים. סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת ועדת שפה ואוריינות (<http://education.academy.ac.il>)

לדוגמה, בפסקה הראשונה יש שמות שונים לאותו מקום:
'המקום שבו רוכז כל הזבל', 'המזבלה העירונית', 'אתר הפסולת', 'האתר', 'המקום'.
וכך זה בטקסט:

"עד לפני כשישים שנה רוכז כל הזבל של אזור תל אביב בקרבת העיר יפו.
באותן שנים אנשים יצרו הרבה פחות אשפה מהיום, ובכל זאת הפכה המזבלה
העירונית ההיא למטרד של לכלוך וריחות רעים.
לבקשתם של תושבי יפו הוחלט להעביר את אתר הפסולת לשטח שנמצא כשבעה
קילומטרים מזרחה ליפו, סמוך למחלף מסובים של ימינו.
עוד הוחלט להקים במקום מפעל למחזור אשפה, שבו יפרידו בין סוגי האשפה
וייצרו דשן לחקלאות.
המיזם נכשל מסיבות כלכליות, אבל משאיות הזבל של תל אביב המשיכו להגיע
ולשפוך את האשפה באתר.
עם השנים הצטרפו לתל אביב כל העיריות של דרום גוש דן, וכך הגיעו למקום
מדי יום כשלושת אלפים טונות זבל, או במילים אחרות: כאלף משאיות זבל ביום."

בזוגות

- קוראים שוב את הפסקה הראשונה ומציינים את המילים שמשמשים בהן לציון המתחם (המקום) שבו מרכזים את הזבל (המזבלה העירונית, אתר הפסולת, האתר, המקום).

במליאה

- רושמים את המילים על הלוח.
- חוזרים לטקסט ומבררים אם הכוונה היא לאותו מתחם או לכמה מתחמים (בכל משפט בו מצוין המתחם חוזרים אחורנית כדי לברר באיזה מתחם מדובר. לדוגמה במשפט השני כתוב: "ובכל זאת הפכה המזבלה העירונית ההיא..." חוזרים למשפט הראשון ומסיקים שהכוונה היא למקום שבו "רוכז כל הזבל של אזור תל אביב". במשפט השלישי כתוב "הוחלט להעביר את אתר הפסולת לשטח..." קוראים אחורנית ומבינים ש'המזבלה העירונית' ו'אתר הפסולת' הם בעצם אותו מונח).
- שואלים: האם יש בקטע עוד שמות עצם שונים שהם מילים נרדפות? (זבל, אשפה, פסולת)

פסקת הסיום

בדרך כלל בפסקת הסיום הכותב מסכם את עיקרי הדברים הקשורים לנושא שהטקסט מספר עליו, ולעתים הוא מעלה רעיונות והמלצות לדרכי פעולה בהמשך. הכוונה בקריאת הפסקה האחרונה בטקסט זה היא לבדוק עם התלמידים את הקשר בין פסקת הסיום לבין השאלה המכוונת לקריאת הכתבה, ואת הקשר בינה לבין שם היחידה - ממטרד למשאב. מציאת הקשרים האלה יכולה להוות סיכום לדברים שנאמרו בכתבה.

במליאה

- קוראים את פסקת הסיום.
- חוזרים לשאלה שניתנה לפני קריאת הטקסט: 'איזה רעיון מבין רעיונות האמנים נראה לך ולמה', ושואלים: האם הרעיון שמצא חן בעיניהם התקבל? האם רעיון אחר התקבל?
- מסבירים לילדים שלפעמים לכתבות יש כותרת משנה. מצביעים על שם היחידה - ממטרד למשאב - ושואלים אותם אם לפי פסקת הסיום אפשר להגיד ששם היחידה יכול לשמש ככותרת משנה לכתבה. מבקשים מהם להצביע על משפטים בפסקת הסיום שיכולים לתמוך בתשובתם.

סיכום

- שואלים: אילו מהלכים נקטנו כדי להתגבר על קשיים בטקסט? (שיחה על נושא הטקסט, צפייה מקדימה בסרטון, חלוקה לקטעים ומתן שם לכל קטע, 'קריאה מפרקת' של פסקה)

צפייה חוזרת בסרטון

לשיקול דעתה של המורה

הסרטון משלים את המידע הנמצא בשלוש הפסקות הראשונות של הכתבה (ההיסטוריה של האתר) ובפסקה האחרונה (תכניות לעתידו של ההר).
אנו מציעים לשקול לשלב לקראת סיום היחידה צפייה נוספת בסרטון.
לקראת הצפייה אפשר להעלות לדיון את השאלות האלה (או כמה מהן):

- מה המטרה של הטקסט ושל הסרטון?
- מהו הקשר בין הסגיר של הטקסט לסרטון?
- איזה חלק של הטקסט מתאים בתוכנו למידע שבסרטון (או שאלה הפוכה)?
- האם ברורה עמדת היוצר/כותב בכתבה ובסרטון?

בעקבות הצפייה בסרטון אפשר להשוות את כותרת הטקסט, "חירייה", לשם הסרטון, "הר השינוי הגדול", ולברר איזה שם נותן יותר מידע, עוזר להבין במה מדובר.